

Ne dovoliti, da bi igrali demokracijo, dokler tisti, ki imajo moč, vladajo

MASTNAK, TOMAŽ (2015):
Liberalizem, fašizem, neoliberali-
*zem. Ljubljana: */cf.*

»Fašizem je v politični zgodovini tesno povezan z liberalizmom. To trditev bom poskušal v tej knjižici utemeljiti. Tu na začetku, kot uvodni stavek, pa mora zveneti provokativno. Na razmerje med liberalizmom in fašizmom smo namreč navajeni gledati kot na nasprotje. (...) Videli bomo pa tudi, da to razmerje nikdar ni bilo v načelu izključevalno, da je liberalizem tudi takrat, ko je bil v konfliktu s fašizmom, gledal nanj kot na relativnega – in ne absolutnega – sovražnika. Vedno je bilo kaj hujšega od fašizma.« (Mastnak, 2015: 7)

Tako Tomaž Mastnak začne svojo izjemno analizo odnosa med fašizmom, liberalizmom in neoliberalizmom. Za fašiste in nacistične je povezava, o kateri govori Mastnak, vsaj na intuitivni ravni, razumljiva. Za liberalce pa je zadeva mučna, nesprejemljiva in je skorajda

nemogoče razmišljati o njej. Ker živimo v času, v katerem vladata tiranija mnenja in prepoved mišljenja, je to knjiga, ki zahteva razmislek. Ne samo, da bralka natančno ve, o čem avtor govori, ko uporabi omenjene pojme, ampak besedilo bralke hkrati pelje na počasno in argumentirano miselno pot razumevanja tistega, kar je napovedano že v uvodnih stavkih. Pričujoča recenzija je povabilo k branju knjige – branje pa je nevarno dejanje, ker besedam daje obliko in razsežnost, jih uteleša in razpršuje na vse strani. Znani italijanski novinar Roberto Saviano je ob raziskovanju delovanja narkokartelov, ki ga je, kot sam pravi, prisililo, da pogleda v brezno, je prav branju, pogumnim bralcem namenil posebno hvalo. Sklicujoč se na besedilo iz Janezove Apokalipse je podal navodilo za branje knjig, ki so res vredne branja: »Vzel sem knjižico iz angelovih rok in jo pojedel: v ustih je bila sladka kot med, a v trebuhu je zagrenila. Mislim, da bi to morali početi bralci z besedami. Jih dati v usta, žvečiti in nazadnje pogoltniti, da bi kemija, iz katere so sestavljene, učinkovala v nas in osvetlila neznosno razburkanost noči.«

V opombi k poglavju *Fašizem kot rešitev evropske civilizacije* Mastnak bežno zapiše, kako se je zaprla pot v njegovi pedagoški karieri. V tistem času sem študirala na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (zdajšnja FDV), kjer smo pri enem od predmetov imeli vaje pri Janezu Kolencu. Kolenc in Mastnak sta v tistem času pripravila zbornik *Delavska opozicija*, ki je leta 1983 izšel pri založbi Krt. Skupina študentov, ki ga je poslušala, je soočena z

nerazumljivo odločitvijo akademskega okolja, da takšnim ljudem onemogoči nadaljnje sodelovanje v pedagoškem procesu, nekaj dodatnih Mastnakovih predavanj prostovoljno obiskovala – v majhnem prostoru, poleg dvigala, v katerem se je zaradi cigaretnega dima komaj kaj videlo. Navdihujoče je bilo poslušati nekoga, ki je govoril o temah, ki jih je uradni pedagoški sistem obravnaval kot eksces, kot obrobno intelektualno delovanje, ki ni vredno »resne« institucionalne obravnave.

V vsem tem času je Mastnak s svojim pisanjem odpiral teme, ki so bile za druge obrobne ali pa niso sledile modnem ciklu znanstvene produkcije. Enako velja tudi za njegove kolumne: kratke in miselno zgoščene novinarske zapise, v katerih lucidno usmerja pogled bralke k tistemu, kar je očem skrito, je pa nujno videti za razumevanje družbenega dogajanja.

Sama se ukvarjam z mediji in njihovo vlogo v demokraciji. Predvsem poskušam odgovoriti na vprašanje, ki je na prvi pogled preprosto: Zakaj imamo prav takšne medije, kot jih imamo? Ter razložiti, zakaj na medije, v nasprotju z večino, ne gledam kot na del rešitve, temveč kot del problema. Za izhodišče svoje analize jemljem zapise Ferdinanda Tönniesia iz knjige *Javno mnenje*, v kateri pravi: »Časnik, posebej velik, je in postaja predvsem kapitalistično podjetje, katerega najneposrednejši cilj je zatorej kovati iz poslovanja dobiček. Posledica je ta, da se morajo v skladu s tem ciljem ravnati tudi pisci in se mu prilagajati – izpovedovati morajo tisto, kar mu pomaga, ter zamolčevati tisto, kar ga ovira; nazor o interesih časnika

usmerja ,duha' njegovih sporočil.«

Tönnies je te besede zapisal leta 1922 in je, kljub hiperprodukciji knjig, ki se ukvarjajo z mediji, še vedno, po skoraj sto letih, najnatančnejša analiza tistega, kar medijska industrija (pa tudi večina akademskega ukvarjanja z mediji) poskuša zamegliti. Postavi stvari na pravo mesto. Namesto popularnega in populističnega analiziranja medijskega delovanja skozi analizo teksta, domnevnega ugodja, ki ga imajo bralke ob kritičnem branju medijskih sporočil, ali pa nenehnega praznega poudarjanja pomembnosti neodvisnega novinarstva, brutalno trčimo ob najbolj banalno dejstvo: mediji nikoli niso bili orodje demokracije, so pa v veliki meri orožje liberalizma. Na retorično vprašanje, ki si ga zastavi Serge Halimi v analizi francoskega novinarstva: Ali je še mogoče biti novinar in izražati z neoliberalizmom kakršnokoli nestrinjanje? Moj odgovor je: »Ne.« Nikoli ni bilo, nikoli ni in nikoli ne bo.

Zmaga Donalda Trumpa na ameriških predsedniških volitvah je bila prava klofuta za tiste »liberalce v limuzinah« (*limousine liberals*), ki jih Thomas Frank neposredno obtožuje za polom demokratske stranke na volitvah: »Krivda demokratov, to in nič drugega. (...) Sedanji vodje demokratske stranke poznajo samo svojo verzijo liberalizma, ki je neposredno povezana z interesi tistih zgornjih desetih odstotkov. Neenakost, z drugimi besedami, je odsev tistega, kar so. Tisto, kar zadeva samo osrčje njihovega lastnega razumevanja,« zapiše Frank v svoji zadnji knjigi *Listen, Liberal: Or, What Ever Happened to the Party of the People*.

»Krivdo« (zanimivo je, kako liberalci, ko jim umanjka razlaga za določene dogodke, hitro preidejo na vero) za Trumpovo zmago so liberalci naprtili odtujeni stranki in predvsem medijem in njihovi nesposobnosti, da prepoznajo nevarnost lastnega nekritičnega spremljanja Trumpovih predvolilnih nastopov. Nič o samem liberalizmu in še manj o popreproščenih enačbi, po kateri je demokratska stranka demokratična in stranka ljudi. Zato je pomembno vedeti, o kakšni demokraciji sploh govorimo, ko uporabljamo ta pojem?

Če pustimo ob strani to, da je bil Trump za večino medijev molzna krava za povečevanje branosti, poslušnosti in klikanosti, je večina liberalnih medijev (tako jih imenujejo fašisti, nacisti in neoliberalci), že zdavnaj tlakovala pot za legalizacijo in legitimacijo fašizma in nacizma. Liberalni mediji so najboljši mehanizem pacifikacije in naturalizacije fašizma in nacizma v podobi domnevno razumevajočega liberalnega pogleda na svet, ki namesto razredov vidi posameznike v vsej različnosti njihovih svobodno prakticirajočih življenjskih stilov. Neskončno uravnoteženje in uravnovešanje sveta je tipična pogruntavščina liberalnih medijev. Vsaka resnica ima svoje nasprotje. Milo Yiannopoulos, kontroverzni urednik *Breitbart News* (izraz *kontroverzni* mediji uporabijo takrat, ko se hočejo izogniti, da stvari poimenujejo s pravim imenom), je ob odpovedi svojega predavanja na Berkleyju v samointervjuju na svoji Facebook strani povedal: »Nisem ne rasist, ne antifeminist, kot me hočejo prikazati. Pa tudi če bi bil, imam pravico svobodno izraziti svoje mnenje.«

V tem duhu lahko razumemo tudi KuKluxKlan, ki je nedavno začel javno novačiti člane, da bi se postavil nasproti gibanju *Black Lives Matter*. To je liberalni pogled na svet: prizanesljiv in rahločuten do drugače mislečih. Omahljivci in neuvrščeni, kot tisti »slabiči sloveči« v Dantejevem peklu, ki na svetu niso bili ne za in ne proti. Nič pa o samem liberalizmu, o njegovih temeljih, njegovih zamolčanih povezavah, njegovi intelektualni vpetosti v fašizem.

Od vseh knjig, medijskih zapisov novinarjev in številnih »analitikov« pa ponuja Mastnakova knjiga najbolj natančno razumevanje ali vsaj nastavke za razumevanje tega, kar se je zgodilo, in predvsem, zakaj se je zgodilo. Res je, da knjiga zahteva potrpežljivo bralko. Treba se je prebiti skozi dela in ideje avtorjev, ki so izginili iz akademskega diskurza, a katerih intelektualna dediščina jasno dokazuje stičišča med liberalizmom, fašizmom in neoliberalizmom. Mastnak opozori tudi na to, da so prav levičarski akademiki rehabilitirali določene avtorje od neprijetne fašistične in nacistične zgodovine. V mislih imam predvsem Carla Schmitta, ki je z nekakšno perversno akademsko alkimijo očiščen svoje nacistične vsebine, čeprav njegovih pravnih besedil ne moremo in ne smemo brati zunaj konkretnega političnega konteksta. Kot pravi Mastnak proti koncu knjige – kako se lahko zgodi, da danes naletimo na ideje nacističnega kolaboranta na strateških vozliščih levičarske kritike neoliberalizma?

Posebej pomembno je Mastnakovo natančno razčlenjevanje tistega, kar danes brez kakršnegakoli resnega pre-

misleka imenujemo neoliberalizem. Neoliberalizem je postal nekakšna etiketa, ki jo predvsem levo usmerjeni aktivisti uporabljajo za površno označevanje tistega, kar lahko figurira kot dober slogan na protestih. Za razumevanje neoliberalizma pa je potrebnega kaj več kot srčni odpor proti konkretnim ekonomskim praksam. Treba je uporabiti glavo, misliti, ga razumeti, da bi lahko učinkovito nasprotovali. Ali kot pravi Mastnak v sklepnem poglavju, ki je pomembno navodilo in razlaga tega, zakaj je bilo treba narediti dolg pohod skozi zgodovino.

»Kaj nam branje nacističnih političnih teoretikov in njihovega branja moderne politične filozofije pove o naših časih totalnega liberalizma? Samo na sebi nič ali bore malo. Če bomo hoteli kaj razumeti, bomo seveda morali misliti sami. Pri tem pa so nam lahko nacistični politični teoretiki v pomoč. V nečem specifičnem so nam lahko tudi vzor: v tem, da so razmišljali politično. Z njihovo pomočjo lahko razumemo politično konstitucijo nacizma, momente konstituiranja, argumente zanj, skratka: temeljno politično logiko konstitucije nacizma. V tistem konstitutivnem procesu je bil liberalizem element, konstantna referenčna točka ... Vpisan je bil v fašizem in nacizem.« (Mastnak, 2015: 143)

Politično »razlaščenje« in »duhovno« podrejanje ljudstva sta po Mastnaku ključna politična značilnost našega časa. Še več: živimo v času, v katerem tudi na demokracijo ni mogoče več računati. Kaj odgovoriti naivnežem, ki še danes ob popolnem propadu države v Iraku, Libiji, Somaliji, Afganistanu in

Jemnu kot rešitev problema ponujajo »več demokracije«? Kaj pa, če demokracija nikoli ni pomenila tega, kar mislimo (tj. vladavina ljudstva)? Kje je ljudstvo, ki naj bi vladalo? Ali ni Davos prav tisti kraj, kjer neoliberalistični centri ali omrežja moči upodabljajo sami sebe kot politiko in mobilizirajo ljudstvo, da upodablja demokracijo? »Depolitizacija ljudstva ni konec politike, temveč je politični poraz ljudstva. Je zmaga politike brez ljudstva in proti ljudstvu,« pravi Mastnak (2015: 148). Zato je treba premagati gnus nad politiko, zavrniti reprezentacijo, predvsem pa ne dovoliti, da bi igrali demokracijo, dokler tisti, ki imajo moč, vladajo. Dva najboljša novinarja, o katerih boste redko kaj slišali na katerem koli predavanju o novinarstvu, sta bila Upton Sinclair in Pier Paolo Passolini. Sinclair zaradi svoje knjige *Brasscheck* in Passolini zaradi svojih kolumn, v katerih je pokazal na incestno razmerje med liberalizmom in fašizmom. *Cos'è questo golpe? Io so*. Oba pa sta s svojim novinarskim delovanjem pokazala, kako blizu sta si liberalizem in fašizem.